

RECENZE, BIBLIOGRAFIE

Teorie restaurování Muñoz-Viñas

Salvador MUÑOZ-VIÑAS. *Contemporary Theory of Conservation*. Oxford: Butterworth-Heinemann, 2005. ISBN 978-0750662246.

Salvador MUÑOZ-VIÑAS. *Současná teorie konzervování*. Z anglického originálu *Contemporary theory of conservation* přeložili Martina Poláková a Jaroslav Alt. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015, 174 s. ISBN 978-8073959319.

Když jsem před třemi roky váhal, zda se vypravit na kurz ICCROM o vzdělávání do Říma za cenu vlastní úhrady všech vysokých nákladů, přesvědčila mě lektorská účast Salvadora Muñoz-Viñase, jehož knihu *Contemporary Theory of Conservation* jsem dobře znal a oceňoval. Ihned po zahájení kurzu jsem se tedy k němu hlásil s tím, že si ji vezu s sebou hustě ilustrovanou svými poznámkami, jelikož k jejím postulátům mám řadu výhrad. „Já taky,“ odpověděl mi oslovený bezprostředně. Ve chvíli, kdy jsem poznal, že to z jeho strany nebyl zlehčující bonmot, ale upřímné přiznání pochyb neješitného intelektuála, začali jsme si tykat a otevřeně diskutovat o našich teoretických názorech, což činíme dodnes.

S radostí jsem proto uvítal, že se zmíněné dílo dočká podpory a rozšíření v našem prostředí díky oficiálnímu překladu do češtiny a že se budu moci s autorem opět setkat na křtu jeho knihy v říjnu 2015 v Litomyšli. V nové „aule“ knihovny přistavěné k piaristické koleji a využívané Fakultou restaurování jsem pak byl spolu s vedením a vyučujícími školy a jejími studenty svědkem podmanivého projevu otevřeného, vnímavého, zvědavého a komunikativního kulturního autora, u nějž nemáte dojem mentorování sofistikovaného badatele, ale spíše interview s „Paulem“ nebo „Johnem“ z Liverpoolu. Přitom jeho pedagogické partnerství je ustavičně přítomné. Třeba když se v závěru své „oficiální“ řeči přímo obrátí na jednotlivé přítomné studenty s elementární a zároveň osudovou otázkou: „A proč vy konkrétně studujete restaurování?“

Salvador Muñoz-Viñas je především profesorem restaurování papíru na Technické univerzitě ve Valencii a praktická výuka je stále jeho hlavní profesionální činností. I přes vzdělání v uvedených disciplínách Viñas není památkář, umělecký historik, filozof ani akademický teoretický vědec.¹ Tento profesní profil je podstatný pro porozumění východiskům jeho názorů.

Knize *Contemporary Theory of Conservation*, která se stala předlohou českého překladu, předcházela starší španělská, údajně poněkud akademičtější verze.² Přepřelování v angličtině vyšlo už v roce 2005 a od té doby bylo přeloženo do několika jazyků.³ Nejde o obsáhlou akademickou monografii prohloubenou širokým odkazováním na ideové a publikované zdroje, ale o určitý stručný motivační výklad.⁴ Jak sám autor sděluje v úvodu, Teorie vznikla shrnutím a vyvozením souvislostí – schémat z jednotlivých teoretických úvah a názorů, které se inflačně množí v obrovském diskurzu. Muñoz-Viñas přímo přiznal zásadní obsahovou i motivační roli diskusí, které vedl roky před zrodem textu hlavně se svými kolegy na fakultě. Záměrná je i narativní čtivá forma podání, která velmi dobře zvládá zjednodušení komplexního tématu, a to jen s minimálním omezením přesnosti a výstižnosti. Jde o jeden z nejcennějších aspektů zajišťujících popularitu díla u čtenářů všech zemí i kultur.⁵

V první z devíti kapitol Muñoz-Viñas vysvětluje, co rozumí pod pojmem *conservation*, mimo jiné jako vymezení konceptu knihy. Po nepřesvědčivé výběrovém podání historie oboru je naznačen mnohostranný interdisciplinární charakter této činnosti a různorodost objektů jejího zájmu. Vedle poznámek k terminologii v různých jazycích se autor přiklání k širokému konceptu *conservation*, který lze do češtiny přeložit neadekvátněji jako *péče o hmotné kulturní dědictví*.⁶ Na následujících stránkách jsou objasňovány související aktivity ochrany památek a restaurování, doplněn pojem informační ochrany (dokumenty o objektu) a uvedené pojmy uspořádány do schématu *conservation* jako osnovy činnosti. V tomto schématu i v některých dalších závěrech se projevuje určitá nejednoznačnost charakterizovaných pojmů, např. charakteristika „konzervátora“ nekoresponduje s daným obsáhlým konceptem působení *conservation*⁷ apod.

Ve druhé kapitole se pisatel vrací k podrobnější charakteristice objektů zájmu, nutné k prohloubení porozumění péči o ně. Připomenut je problém tradičních kategorií (neodpovídající omezení na umělecké památky – Brandi, specifická archeologických památek a starožitností) a bohužel ne zcela výstižné přínos Rieglův.⁸ V povinném výkladu pojmu *heritage* Muñoz-Viñas spíše jen konstatuje známou nesrovnalost s nehmotným dědictvím jako jeho integrální součástí. Pak se ovšem dostává k vývojově pokročilejšímu způsobu určování objektů hmotného kulturního dědictví spojenému až s 80. a 90. léty 20. století, kterým je dle něj *kommunikální pojetí – symbolizace*. Je možné ří-

■ Poznámky

1 Vedle Katedry konzervování a restaurování působí Salvador Muñoz-Viñas i v rozsáhlém univerzitním výzkumném Ústavu restaurování hmotného kulturního dědictví, má za sebou restaurátorskou praxi, vědecké stáže na Harvardské univerzitě, přednáší na zahraničních univerzitách, atd.

2 Částečnou představu o této verzi z konce 90. let 20. stol. podává výtah publikovaný roku 2002. Lze na něm porovnat, nakolik se v následujících letech proměnila autorova argumentace a také do jaké míry vychází z publikovaných teoretických prací a nakolik z analýz praxe. Viz http://www.academia.edu/1223083/Contemporary_theory_of_conservation, vyhledáno 20. března 2016.

3 Je dobré si uvědomit, že zformovaná teorie nezastírá své kořeny v tradici a projevech západní kultury, nesnaží se být „globalizační“, ale svými specifickými kvalitami se prosazuje jako ideální mezinárodní studijní základ pro danou problematiku. Kuriozitou proto může být, že dříve než český překlad vznikl převod do perštiny, což je v rozporu se zjednodušující představou uzavřenosti a konzervativnosti kulturně muslimského prostředí.

4 Celkově teorie péče tak, jak ji ve své knize podal profesor Muñoz-Viñas, fakticky nemá atributy teorie vědecké. Tím nepopíráme, že takovou teorii lze vědecky zpracovat, ani to, že by toho byl i sám pan profesor schopen.

5 Ve formě zpracování i v prezentačním projevu pana profesora můžeme číst vlivy amerického školení i pedagogickou zkušenost, které kontrastují s jinými sofistikovanými pojetími teorie péče o kulturní dědictví.

6 Obsah pojmu *conservation* se i v angličtině vyvíjí. Stranou ponechme úzké pojetí *conservation* jako konzervování. (K českému překladu viz také dále.) Z mezinárodního kurzu v ICCROM 1992 jsem se vrátil s přesvědčením, že jde o synonymum výrazu památková péče, po účasti na podobné akci tamtéž o 21 let později jsem si potvrdil, že stejně obecně se termín užívá v angličtině i v péči o sbírky (muzea, galerie...) a relativně nedávno jsem se potýkal s jeho odlišením při konfrontaci s mnohem zakotvenější teorií péče o přírodu a také ekonomiku.

7 Osobně se pokouším užívat rozdílné anglické výrazy *conservator* (praktický konzervátor) a *conservationist* (muzejník či památkář).

8 Ten spatřuje Muñoz-Viñas zejména v principu přisouzení hodnoty, který se ale objevuje již dříve u Ruskina a dalších. Riegl však odvodil komplexní hodnotový systém a jeho podněcující zdroje. Přesto už nepředstírané docenění Rieglova Moderního kultu památek je u nestředoevropského autora důkazem jeho opravdové znalosti.

ci, že se jedná o jednu z myšlenkově nejpřírodnějších úvah práce, což neumenšuje ani její zjevná inspirace v soudobé metodologii dějin umění. Podle Muñoz-Viñase má každý objekt řadu (sít) významů, které mohou být zprostředkovávány symbolizací, jejíž síla a druh významů (společenské a sentimentální) rozhodují o proměně v objekt kulturního dědictví.⁹ Zajímavý je pokus interpretovat mechanismus symbolizace jako synekdochu a metonymii (nejde ovšem o původní ideu Muñoz-Viñase, jak ukazují i jeho odkazy na literaturu). Výjimku z daného procesu spatřuje autor v památkových dle Riegla a etno-historických dokladech, které naopak mají význam vědecký a prakticky žádný symbolický. Tato konstrukce Muñoz-Viñase ukazuje, že jejím východiskem je zvláště sémiotické hledisko kládoucí důraz na komunikaci.¹⁰ Proti danému konceptu lze namítnout, že komunikace je pouze nástroj, není to vystižení obecné podstaty vztahu, jeho kvalit a vnitřní motivace. Symbolizace tlumočí sice vztah mezi známkou objektu (objektivní vlastností) a významem (smysl), ale neobsahuje hodnocení. Hodnocení je možno vyjádřit komplexnějším pojetím axiologickým, které zřetelněji řeší „památkovost“ a její vznik jako přisouzení hodnoty (jejího druhu a míry) mající původce u subjektu a zároveň odpovídající na „nehodnotový“ stav – znaky objektu. Tento především v památkové péči mnohem rozpracovanější ideový proud¹¹ Salvador Muñoz-Viñas sice dále v knize popisuje, ale teoreticky se s ním nevypořádá a ani jej nepropojuje s obhajovaným procesem komunikace. K ní má přitom hodnotový přístup alternativu, kterou bychom ale, na rozdíl od autora, spíše než komunikací nazvali obecněji zprostředkováváním.

Hodnocení úsilí o pravdu a objektivitu v péči o hmotné kulturní statky v tradičních teoriích je obsahem další kapitoly. Teoretická souvislost je formulována v kategoriích integrity objektu a vědecké péče (*scientific conservation*), popřípadě autenticity.¹² Velmi dobře je zde charakterizován vliv víry ve vědeckou objektivitu, šířený v první řadě ze západního světa, i materiálový fetišismus (podle Petzeta). Poměrně nesourodé je ale do této kapitoly včleněn specifický oddíl o architektonické památkové péči, spojované jednostranně s architekturou, a navíc poměrně nepřesné co se týče zastoupení mezi teoretiky např. v 19. století – kupříkladu pozice vídeňských škol dějin umění do takové představy nezapadá. Domnívám se, že mnohem lépe je reálný vztah mezi péčí o movité a architektonické objekty včetně jejich teoretického vymezování zachycen např. v dějinách J. Jokilehta.

Hned v navazující části práce je velmi logicky vystiženo překonání pozitivistických přístupů zpočtybním rozhodující roli objektivní pravdy poukazem na nehmotné a subjektivní faktory podílející se na péči o kulturní dědictví. Dodatečně vloženo pojednání o realitě vědy v praxi péče o historické artefakty lze snad odůvodnit potřebou vymezit skutečnou úlohu a speci-

fičnost uplatnění výzkumu v rámci oboru. Na poměrně mnoha stranách je uvedena řada bystrých postřehů a spojitostí například o komunikování mezi výstupy vědy a „konzervátory“ a také o potřebě soustředění se na aplikaci – propojení výsledků výzkumů s technologií. Co je ovšem v této i předcházejících úvahách Teorie značně zarážející, to je skutečnost, že humanitně zaměřený intelektuál rozebírá pouze přírodní vědy a naprosto pomíjí disciplíny kulturní či univerzální (zvláště filozofii), které nejenže by neměly být oddělovány od vědy jako celku,¹³ ale hlavně jsou, jak známo, právě v péči o kulturní dědictví rozhodující.

Profesor Muñoz-Viñas líčí dále vývoj teorie péče jako postup od objektu k subjektu, k subjektivismu, a to jako následek komunikačního posunu. Trefně a poučeně je zdůraznění pozitivního inter-subjektivismu i proměny úlohy subjektů v procesu: od autority expertů k legitimitě dalších zúčastněných a dotčených osob.

Pokračující reflexe se obrací k otázkám důvodů pro péči. Motivace k památkovému jednání a chování je tak v knize zařazena méně logicky až do druhé poloviny výkladu. Jen jako ryze soudobá je vyzdvíhována hodnotová teorie péče; autor se ostatně mohl opřít o její již zmíněné četné zpracování v jiných publikacích. Ale posílením přínosu této nenápadné pasáže je upozornění na další podstatný faktor procesu zhodnocování, funkci. I když pojmy funkce ani hodnoty a ani jejich vzájemný vztah a vztah k pojmu význam (*meaning*) nejsou náležitě nezjednodušeně vysvětleny, text podněcuje k vlastní úvaze: funkci artefaktu (památky) lze vidět jako realizaci hodnoty a tím zároveň jako zdroj přehodnocení. Významy se pak stávají klasifikační funkcí. V rámci do jisté míry konjunkturální problematiky udržitelnosti se Salvador Muñoz-Viñas vypořádává s rozporností představ o reverzibilitě a minimální intervenci, nicméně jeho úvahy nepopírají skutečnost, že péče o kulturní dědictví jiná než udržitelná být nemůže.¹⁴ V závěrečné kapitole je studie adekvátně završena poznámkami k realizování teorií. Na místě je úvaha o etice, jakkoliv cítíme, že v textu jsou jí rozuměna nejen pravidla morální, ale i profesní. Zarazí nás možná představa „adaptivní etiky“, ale s jejím definováním jako subjektivním, maximálně vyjednávacím a konsenzuálním přístupem se lze ztotožnit. Jsou též rozebírána určitá úskalí komunikačního demokratizujícího modelu rozhodování o péči a za triumfující je nakonec označen zdravý rozum.

Zatímco časové vymezení soudobosti své teorie Salvador Muñoz-Viñas vcelku uspokojivě zdůvodňuje v úvodu (principy objevující se po roce 1980), zásadní vysvětlení, co rozumí pod pojmem teorie, nám až na pár vět zůstal dlužen.¹⁵ Jak bylo řečeno na začátku, teorie prezentovaná v knize byla vytvořena syntézou jednotlivých témat,¹⁶ nicméně nikoliv jako pouhé utříděné shrnutí, ale jako zřetelný pokus o určitý ideový systém. V jistém ohledu je autorovo pojetí strukturně funkcionální a současně též vývojové, ale v žádném

případě nemíní a ani nemůže konkurovat Jokilehtovým dějinám pojatým rovněž jako historický vývoj památkářských doktrín a osobností s nimi spojených.¹⁷ Také nejde o pohled omezené rigidnější metodologie, jak je obsažen např. v rukověti Appelbaumové,¹⁸ ani o variantu na historicko-sociologické, sžrávé a jazykově opulentní eseje ve stylu D. Lowenthala, a ani o politicko-programový koncept definovaný Kale Clark.¹⁹ Celkový

■ Poznámky

8 Bylo by dobré promyslet, zda důraz na symbolizaci nemůže vést k podceňování významů prosazujících se bez zastupování, např. prakticky užitekových.

9 Svou precizní schopnost dokazování lingvistickou logikou a definováním pojmů s kořeny v anglosaské analytické filozofii prezentoval profesor Muñoz-Viñas několikrát. Viz např. Salvador Muñoz-Viñas, *Beyond authenticity*, in: Emma Hermens – Tina Fiske (eds.), *Conservation and Authenticities – Material, Concept, Context*, London 2007, s. 33–38.

10 Vít Jesenský, K teorii památkové hodnoty a hodnocení památek, *Památky západních Čech* V, 2015, s. 56–64.

12 Autenticitě Salvador Muñoz-Viñas věnoval další zevrubnou kritickou pozornost ve svých mladších článcích i přednáškách.

13 Rovněž anglický pojem *science* už dnes jednoznačně zahrnuje jak vědy přírodní, tak kulturní.

14 Ve své přednášce v Bard Graduate Center Viñas použil výstižnější termín pro soudobou péči o hmotné historické artefakty, sémantická udržitelnost, přičemž ji zařadil do kontextu mýtů snad užitečných pro budoucnost. Dostupné z <http://www.bgc.bard.edu/news/events/conservation-and.html>, vyhledáno 10. prosince 2015.

15 Jde přitom o rozhodující vymezení pojem, který v literatuře ani v dalším odborném diskurzu není ani zdaleka dořešen.

16 V jednom interview Muñoz-Viñas dokonce říká, že to není jeho teorie, ale teorie, která je ve vzduchu, je teorií mnoha jiných lidí, a už proto řeší mnohem více problémů než klasické (starší) teorie. Dostupné z http://www.academia.edu/4711927/New_Horizons_in_Conservation_Thinking_Interview_by_Christabel_Blackman, vyhledáno 10. prosince 2015. Časté syntetizování myšlenek jiných autorů lze zaznamenat i na nemnoha grafech užitých v knize. Většina je převzatých.

17 Jukka Jokilehto, *A History of Architectural Conservation*, Oxford 1999. Jokilehto se samozřejmě neomezuje jen na moderní dějiny památkové péče.

18 Barbara Appelbaum, *Conservation Treatment Methodology*, Oxford 2007.

19 David Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge 1997. David Lowenthal, *The Heritage Crusade and the Spoils of History*, Cambridge 1997; Kate Clark, *Values-based heritage management in the UK*, *APT Bulletin: Journal of Preservation Technology* XLV, 2014, s. 66–71. Dostupné z <http://www.academia.edu/>

přístup by se nedal charakterizovat ani jako filozofický,²⁰ rozhodně ne historický nebo uměleckohistorický, ale spíše sociologický,²¹ nebo lépe kulturně antropologický. Muñoz-Viñas v principu vychází z péče o hmotné dědictví jako činnosti (velice často přímo z konzervování), takže jím vytvářenou teorií bychom mohli označit jako procesní (teorie = zobecněná praxe jednotlivých období). Tento koncept ovšem částečně omezuje pohled na péči o hmotné kulturní dědictví jako participativní celospolečenský fenomén, v němž role dalších aktérů a institucí i ideového kontextu není pouze doplňková, ale vyrovnaně spoluutvářející. Jinými slovy, u Muñoz-Viñase jde o pojetí péče o hmotné kulturní dědictví jako oboru (jedno zda profesního, či obecně oboru činnosti), nikoliv jako dílčího sociálního systému. Takové uvažování má mnohem blíže ke konzervování a restaurování, zvláště movitých artefaktů, které tvoří profesně i institucionálně relativně uzavřený obor, ale v památkové péči je scestné. Nově utvářená či rozšířená teorie Muñoz-Viñase je tak poněkud neúplná a limitovaná v dalším empirickém využití, jeví se být málo konstruktivní (např. pro vymezování cílů péče).

Domnívám se, že univerzálnější uchopení, které umožňuje i koherentnější a komplexnější výklad smyslu a vývoje péče o historické artefakty, nabízí teoretická koncepte mající základ v subjektu-objektových vztazích, od nichž jsou odvozovány hodnoty (jako motivace) a od nich činnosti. Takový důkladnější axiologický rozbor však v publikaci chybí, a autor tak podle mého soudu ne zcela naplňuje svůj záměr konceptu teorie jako etiky péče.²²

Muñoz-Viñasova kniha je v šíři východisek i v identifikaci problémů mimořádná. Snaží se překlenout i objektivní rozdílnost řešení péče o movité objekty (restaurování a konzervování, sbírky, muzea a galerie) a památkové péče (zejména stavby a území). Bohužel nevyváženost v neprospekch závěrů dle druhé skupiny je naprosto zřejmá. Příliš často si profesní památkář musí povzdechovat, že úvahy autora se zcela vzdalují realitě nakládání s nemovitými památkami, které má jinak směřované cíle a priority. Od prvního vydání spisu také uplynulo deset let, během nichž se výrazně změnila – a dynamicky se mění – především právě péče o nemovité památky. Rozhodujícími faktory se v ní stávají plošný záběr – památka pojatá jako prostředí (integrováné hmotné i nehmotné kulturní a přírodní dědictví) – a také široký společenský participativní přístup k rozhodování a směřování oboru. Důležitost tohoto faktu teorie profesora Muñoz-Viñase dostatečně neobjasňuje, nebo alespoň ne adekvátně a integrovaně pro obě zmíněné sféry péče o hmotné historické artefakty, nemluvě o přesahující, stále naléhavější integraci s oblastí péče o přírodní dědictví.²³

Publikace tudíž vypovídá mimo jiné o aktivitě a soustředěnosti, ale na druhou stranu určité oborové omezenosti teoretiků z řad pečovatelů o sbírky, v jejichž zorném úhlu je teorie více historicko-kulturní. Teorie

utvářená v rámci památkové péče je ve větší míře sociologicko-politická a tím se obě sféry spíše vzdalují než sblíží. Otázkou je, či přístup je přínosnější pro jejich možnou společnou teorii, která by podpořila užitečnou hodnotovou i metodologickou integraci péče o movité, nemovité (včetně území) a nehmotné historické artefakty.

Měli bychom ale na tomto místě uvést i poznámky k českému překladu *Současné teorie konzervování*. Překládat stať z kulturní, společenskovední oblasti, napsanou v anglosaském modu diskurzu, je objektivně nelehký úkol, jehož zvládnutí není jen otázkou dobré znalosti angličtiny. Řada užitých termínů nemá pojmový ekvivalent, takže význam míněný autorem, byť i jím upřesněný, nemusí být přeložitelný doslova, ale je třeba jej interpretovat ze souvislostí textu nebo dokonce širší praktické zkušenosti. Další komplikace pro překladatele spočívá v tom, že u nás jsou terminologie péče o hmotné kulturní dědictví (i tento popisný výraz není běžně užívaným pojmenováním), stejně jako celá oborová teorie, málo a úzce disciplinárně diskutovány. Určitý řešení by proto bylo doplnění svazku o rozsáhlejší vysvětlivky.²⁴

Prvotním oříškem je už překlad výrazu *conservation* (viz výše). V naší tradici jde o opomíjený terminologický problém, který navíc rozhodně nelze redukovat na obor památkové péče.²⁵ *Konzervování* lze stěží považovat za český ekvivalent, neodpovídá ani pojetí užívánímu v textu, ani praxi v nakládání se sbírkami, tím méně památkové péči. Nejobecnějším termínem je *patrň péče*, lze jej užít i jako přívlastek (vhodnější by tedy byl „objekt nebo sféra péče“ namísto „objekt konzervování nebo konzervátorský prostor“ – viz s. 56). Muñoz-Viñasova teorie není teorie konzervování, ale teorie péče o sbírky i památky – hmotné kulturní dědictví.²⁶

Názorným příkladem jazykové i pojmové bariéry je užívání výrazů z Rieglova Moderního kultu památek. Muñoz-Viñas jej zná pouze z anglického překladu, ve kterém pro nás běžný termín *památka* (das Denkmal) je překládán pro anglické jazykové prostředí problematičtěji jako *monument*. Pisatel z toho vyvozuje Rieglovu pojmovou originalitu. V českém překladu je přetlumočena angličtina, takže se mluví o Rieglových „monumentech“, a dokonce „úmýslných monumentech“ (rozuměj záměrné památky).²⁷ Z řady dalších drobných nepřesností oproti užívaným zvyklostem můžeme uvést další příklady: *cultural property* je kulturní statek, a ne vlastnictví (s. 42); výraz *sentimental meaning* není původcem zjevně použit jako „emoční význam“, ale skutečně jako sentimentální význam, tedy užší relace vztahující se k osobnímu zaujetí (s. 50). V textu je též časté užití různého překladu pro tentýž anglický termín (např. heritage je jednou dědictví, po druhé věc – s. 40–41) atd.

Vydaná kniha opět nastolila otázku, zda jsou pro dnešní generaci studentů a badatelů opravdu nutné

překlady odborných textů z anglického jazyka. V každém případě je český překlad i výpověď o profesionálním povědomí o teorii památkové péče u nás.

Přes kritické výhrady je ale třeba nesmírně ocenit aktivitu a odvahu litomyšlské Fakulty restaurování

■ Poznámky

8148951/values_based_heritage_management_in_UK, vyhledáno 20. března 2016.

²⁰ Nicméně o filozofické erudici autora nelze pochybovat, pokud si přečteme, jak se např. vypořádá s nekriticky přeceňovanou brandiovsky filozofickou Teorií restaurování. Viz Salvador Muñoz-Viñas, „Who is Afraid of Cesare Brandi?“ Personal reflections on the Teoría del restauro. Dostupné z <https://ceroart.revues.org/4653>, vyhledáno 10. prosince 2015.

²¹ Už v tomto se Muñoz-Viñasova Teorie liší od většiny kontinentálních prací podobného druhu.

²² Platí to, i když je související problematika procesu hodnocení artefaktů akcentována autorem jako naléhavá.

²³ Taková integrace přitom už v době vzniku byla dávno součástí odborného diskurzu. Viz např. Mark Laenen, Reflections on Heritage Values, in: *Values and Criteria in Heritage Conservation: Proceedings of the International Conference of ICOMOS, ICCROM, Fondazione Romualdo Del Bianco. Florence March 2nd – 4th 2007*, Firenze 2008, s. 101–109; Rodney Harrison, Beyond „Natural“ and „Cultural“ Heritage: Toward an Ontological Politics of Heritage in the Age of Anthropocene. Dostupné z <http://www.maneonline.com/doi/pdfplus/10.1179/2159032X15L2.0000000036>, vyhledáno 10. února 2016.

²⁴ Vysvětlivky užité v recenzovaném překladu nejsou ale tohoto typu, jde spíše jen o odkazy. Naopak byly z české verze vynechány předmětový a jmenný rejstřík, což zhoršuje uživatelský komfort.

²⁵ Určitý pohled ukotvený naopak v oboru dějin umění představil prof. Kroupa. Viz Jiří Kroupa, *Metody dějin umění. Metodologie dějin umění 2*, Brno 2010, s. 314–318.

²⁶ Je pravděpodobné, že S. Muñoz-Viñase a potažmo i české překladaatele ovlivnily terminologické i obecně teoretické náhledy ICOM-CC. Tato organizace se danou terminologickou nejasností důkladně zabývala a jako ekvivalent *conservation* připouštěla sousloví konzervování–restaurování. V něm se zřetelně projevuje praktické činnostní východisko pojmu a i další komentáře mezinárodního výboru jsou bohužel důkazem již zmíněného nepřeznaného užšího pojetí hmotného kulturního dědictví jako především uměleckých a movitých objektů, jejich restaurování atd. Viz např. http://www.icom-cc.org/54/document/icom-cc-resolution-on-terminology-commentary/?id=745#.VsJkd_nhDIU, vyhledáno 10. prosince 2015.

²⁷ Obzvláště u Rieglova díla, u kterého jako téměř jediného se můžeme pochlibit domácí hlubší teoretickou znalostí oproti světu, bych se přimlouval za užívání brilantního překladu z němčiny od profesorů Hlobilových. Viz Alois Riegl, *Moderní památková péče*, Praha 2003.

UPCE,²⁸ která zajistila nejen překlad knihy, ale i zmíněnou návštěvu autora ve škole. Jeho pozváním na křest knihy podpořili akcent Muñoz-Viñase na diskusi, širokou kulturně-spoolečenskou argumentaci a kritické posuzování názorů.²⁹ Nemáme srovnatelné domácí pojednání a momentálně dokonce ani vědeckou komunitu či platformu, kde by podobná díla měla šanci vzniknout. Už proto by se navzdory všem výše uvedeným polemickým připomínkám kniha Salvadora Muñoz-Viñase, nejlépe však v původní anglické verzi, měla stát součástí knihovny každého památkáře

Knihy *Současná teorie konzervování* dokládá skutečnost mnohem obecnější povahy, že totiž utváření teorie památkové péče je věcí kolektivní debaty a konsenzu, nikoliv individuální invence, a zároveň je věcí reflexe především dlouholeté a skupinové zkušenosti. Sám tvůrce je příkladem toho, jak zásadní je pro utváření památkové péče, včetně nalézání a formulování jejích východisek, schopnost srozumitelného zprostředkovávání, zvláště komunikace v angličtině. Ve výsledku ovšem pouze kvalitní a interpretačně výstižné dílo provokuje a stojí za kritickou polemiku. Jak říká sám autor, dobrá otázka je ta, na kterou neznáte odpověď.

A proč se Salvador Muñoz Viñas zabývá *conservation*? „Protože slouží lidem a dělá je šťastnější.“

Vít Jesenský

■ Poznámky

28 Jmenovitě v tomto případě asi nejvíce doc. Jaroslava J. Alta. Sluší se také s vděkem podotknout, že fakulta v čele s děkanem Ing. Karolem Bayerem věnovala NPÚ nezištně desítku výtisků, které jsme mohli rozeslat do knihoven územních odborných pracovišť NPÚ.

29 Přesto je škoda, že se autora nepodařilo přimět k úvodu pro české vydání, ve kterém by naznačil svůj aktualizovaný pohled na současnou tendence v pojetí tématu.

Revize „československé restaurátorské školy“?

Zuzana BAUEROVÁ. *Proti času: Konzervovanie-reštaurovanie v Československu 1918–1971*. Praha: UMPRUM, 2015, 321 s. ISBN 978-80-87989-05-0.

Zuzana Bauerová je vystudovaná historička umění a restaurátorka malby, což se projevilo ve směřování jejího badatelského zájmu k teorii i praxi slovenského restaurování, a to zejména k reflexi působení výrazné osobnosti Karla Veselého.¹ Prozatímním vyvrcholením autorčiných snah o komplexní pojetí československé teorie restaurování je disertační práce obhájená roku 2009 na brněnském Seminárii dějin umění, jejíž pře-

pracovaná a doplněná verze vyšla po šesti letech knižně.²

Autorka si počíná velmi systematicky. V prvních kapitolách se věnuje vývoji teorie restaurování a památkové péče v mladém československém státě. Připomíná důležitost vídeňské školy dějin umění, jejíž myšlenky prosazoval v Klubu Za starou Prahu Zdeněk Wirth, vůdčí osobnost institucionalizování památkové péče v Československu. Od počátku 20. století se v Evropě začínaly objevovat nové restaurátorské postupy pracující s exaktními výzkumnými způsoby, které vzešly z technologie materiálu a přírodních chemicko-fyzikálních metod. Tyto inovativní přístupy v našem prostředí prosazoval Vincenc Kramář, ředitel Obrazárny Společnosti vlasteneckých přátel umění, nynější Národní galerie, který v Obrazárně vybudoval restaurátorský ateliér. Bauerová přesvědčivě předpokládá, že to byl právě Kramář, který podporoval Bohuslava Slánského ve studijních cestách po stěžejních restaurátorských pracovištích západní Evropy. Slánský tak měl jedinečnou možnost poznat soudobé metody v Doernerově institutu v Mnichově nebo u Gerrita D. Grata ma ve Frans Hals Museum v Haarlemu.

Knihy ukazuje, že základy tzv. „československé restaurátorské školy“ budoval právě Vincenc Kramář ve spojení s jím zaměstnanými restaurátory – Adolfem Bělohoubkem a Bohuslavem Slánským. Kramář věnoval způsobům restaurování uměleckých děl velkou pozornost. Zajímalo se nejen o estetické parametry zásahů, ale i o historické a současné technologie a moderní diagnostické metody. Na základě svých zkušeností popsal na začátku 30. let „novou metodu restaurátorskou“, která se vyzdvížením významu retušu staví na začátek konsolidace československé teorie restaurování, platné v podstatě dodnes. V roce 1937 byl do restaurátorského ateliéru Obrazárny SVPU přijat Karel Veselý, další významná osobnost československého restaurování.

Dále se chronologicky pojatá práce Zuzany Bauerové věnuje éře Josefa Cibulky v Obrazárně a jeho estetickému principu v restaurování. Prostor je věnován rovněž konzervační (analytické metodě) prosazované Zdeňkem Wirthem a její opozici – syntetické metodě upřednostňované Václavem Wagnerem, stejně jako materiálovému zaměření práce Františka Petra. Specifika slovenského prostředí jsou pojmenována ve zvláštních kapitolách, které se prolínají celou knihou – ať již to jsou počátky slovenské památkové péče po roce 1918 za Jana Ješka Hofmana nebo pozdější příchod Karla Veselého z Prahy.

Právě Veselému a Slánskému jsou věnovány poslední dvě kapitoly, tvořící stěžejní část celé knihy. Bauerová se systematicky věnuje myšlenkovým východiskům obou restaurátorů, na základě kterých se snaží pochopit způsob jejich praktické činnosti. Velká pozornost je přirozeně věnována založení restaurátorského ateliéru na pražské Akademii výtvarných umění

a podstatně složitějšímu ukotvení restaurování ve strukturách Slovenska.

Knihy Zuzany Bauerové je veskrze faktografická. Text je protkán odkazy na širokou škálu především primární literatury a pramenů, pomocí nichž bylo možné přesně popsat ideový background sledovaných osobností. V selektivním výběru zkoumaných institucí, historiků umění, památkářů a restaurátorů je možné vidět jistá úskalí. Pozorností k centru (Praze a Bratislavě) a nejvýraznějším osobnostem může být celkový pohled na zkoumané období zkreslený. Vyložit podrobně způsoby restaurování v Československu ve dvou třetinách 20. století v jedné knize je přirozeně nemožné, proč si autorka jako nosné téma vybrala „československou restaurátorskou školu.“ Ačkoliv v české historiografii i současném pojetí se prakticky výhradně používá termín „česká restaurátorská škola“, pojem používaný Bauerovou je nepochybně přesnější, neboť vyloučení Slovenska a Slováků z celého konceptu vzhledem k působení Karla Veselého a dalších pozbývá smyslu. Fakt, že se kniha soustředí i na Slovensko, je v českém prostředí velmi ojedinělý a o to více obohacující a potřebný.

Vyloučení akademicky nevzdělaných restaurátorů z konceptu našeho restaurování není možné brát jako nedostatek, ale jasný badatelský záměr. Přesto mohou nabídnout zajímavé srovnání s vůdčími osobnostmi oboru. V Čechách a na Moravě usazení bratři Kotrbové spolupracovali s Karlem Veselým na restaurování hlavního oltáře chrámu sv. Alžběty v Košicích. Ačkoliv je tento fakt v knize zmíněn v souvislosti s rozdílnými názory obou skupin, není více rozvinut. Kotrbové měli na starost zrestaurování sochařské a truhlářské části oltáře, Veselý malovaná křídla. Ve stejné době Kotrbové pracovali na své nejvýznamnější zakázce – hlavním oltářem kostela sv. Jakuba v Levoči, který zrestaurovali kompletně včetně deskových maleb. Jejich práce je vcelku detailně popsána v do-

■ Poznámky

1 Zuzana Bauerová, Teoretické a metodické základy konzervování-reštaurování v Slovenskej národnej galérii, *Galéria – Ročenka Slovenskej národnej galérie v Bratislave 2002*, Bratislava 2003, s. 185–203; Idem, „Čo raz z obrazu zmizne, je nenávratne stratené.“ Karel Veselý a reštaurovanie tabulových maleb hlavného oltára Dómu sv. Alžbety v Košiciach, *Galéria – Ročenka Slovenskej národnej galérie 2004/2005*, Bratislava 2006, s. 189–199.

2 Zuzana Bauerová je snad jedinou autorkou, která v našem prostředí důsledně používá termín konzervování-reštaurování s ohledem na to, jak ho kodifikoval roku 2008 ICOM, jehož slovenské sekce je Bauerová členkou, na svém zasedání v Novém Dillí. Vzhledem k tomu, že česká historiografie oba pojmy používá s jasným rozlišením jejich významu, je v této recenzi použit tradiční, byť možná kontroverzní termín restaurování.